

Richard Münch

**Die akademische Elite:
Zur sozialen Konstruktion
wissenschaftlicher Exzellenz**

Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2007,
474 str.

Rasprava vezana uz položaj hrvatske sociologije koja se razvila u nekoliko posljednjih brojeva ovog časopisa upućuje na potrebu struke za vlastitom refleksijom i kritičkim osvrtom na vlastiti međunarodni položaj. U tom smislu, knjiga Richarda Müncha, njemačkog sociologa koji je ime stekao krajem sedamdesetih kao jedan od predstavnika neofunkcionalizma, a koji se danas uglavnom orijentirao na probleme obrazovanja i znanosti, mogla bi biti osobito instruktivna, kako metodološki, tako i tematski.

Münch, ponukan reformom koju je Njemačka pokrenula 2006. godine pod nazivom *die Exzellenzinitiative* (inicijativa za izvrsnost) kako bi oformila mrežu izvrsnih akademskih institucija i istraživačkih mreža i ojačala vlastiti položaj u međunarodnoj znanstvenoj zajednici, propituje sam pojam izvrsnosti i kontekst u kojem se on pojavio. Prema Münchu, izvrsnost dobiva na važnosti osamdesetih godina, jačanjem globalnih neoliberalnih tendencija i odmakom od socijaldemokratskih ideja obrazovanja kao građanskog prava i znanosti kao emancipacijske djelatnosti, umjesto kojih na scenu stupaju koncepti elite, natjecanja, rangiranja, obrazo-

vanja kao ljudskog kapitala i, na globalnoj razini, koncentriranja izvrsnosti u snažnim istraživačkim i obrazovnim ustanovama. Izvrsnost, također, treba u sociološkom smislu razlikovati od svakodnevnog značenja iznadprosječnih znanstvenih postignuća. Sociološki gledano, ona nije samorazumljiva danost, nego je društveni konstrukt koji Münch opisuje posebnim teorijskim modelom koji prikazuje dvjema osima. Jedna os nalazi se između krajnjih točaka, s jedne strane funkcionalne prilagodljivosti sustava međunarodnom natjecanju, a s druge institucionalne tromosti i ovisnosti o prijašnjem putu. Preko nje Münch promatra institucionalne sustave kao sklone promjeni ili trajnosti obrazaca. Drugu os čini potpuna nejednakost moći s jedne te, habermasovski rečeno, idealna govorna situacija s druge strane. Na toj se osi odigravaju simboličke borbe oko moći u, bourdieuvskim rječnikom, akademskom diskurzivnom polju (str. 10–12, 41–42).

Svakoj od tih osi autor posvećuje po poglavlje knjige. Najveći dio posvećen je prvoj osi, u kojem autor identificira nekoliko ključnih mehanizama konstrukcije izvrsnosti, koje naziva dispozitivima moći i koji definiraju određenje onih koji su izvrsni i onih koji to nisu. U takve mehanizme Münch ubraja financiranje projekata, citiranost, programe usmjerene na razvijanje izvrsnosti i internacionalizaciju. U suprotnosti s neutralnom retorikom izvrsnosti, koja počiva na tvrdnji da se najbolje nagrađuje, on pokazuje kako je dobar dio elemenata konstrukcije izvrsnosti

vezan uz već postojeće mehanizme evaluacije, sustav koji nagrađuje one koji su ionako nagrađivani i time učvršćuje postojeće odnose, o čemu će biti više riječi u sljedećim poglavljima. Osobito je zanimljiv dio koji govori o internacionalizaciji, gdje autor podrobnije proučava međunarodnu situaciju upravo sociologije kao discipline i gdje govori o »istraživanju unutar američke hegemonije« (str. 161) i čijem funkcioniranju i učincima posvećuje osobitu pozornost. Jedan od najvažnijih elemenata međunarodne uspješnosti je citiranost, pri čemu su najpoželjniji časopisi oni koji imaju visok *impact factor*, a koji su u društvenim znanostima ponajprije smješteni u Sjedinjenim Američkim Državama. Zbog toga autori iz drugih zemalja moraju razvijati posebne strategije, koje u najmanju ruku podrazumijevaju pisanje na engleskom jeziku kao jedinom koji potencijalno donosi visoku citiranost. Nadalje, pristajanje na rad unutar američke hegemonije znači i prihvaćanje metodoloških, teorijskih i konceptualnih pretpostavki koje su prominentne unutar američkoga znanstvenog konteksta, a koje drugdje mogu biti u sukobu s već postojećim tradicijama. Ovaj se učinak ne ograničava samo na časopise, nego i na međunarodne istraživačke mreže. Potencijalna opasnost cijeloga ovog procesa nalazi se u tome što dolazi do gubitka pluralnosti ideja, teorija i metodologija, čime u konačnici gubi i sociologija kao disciplina. Na taj se način izvrsnost ne određuje preko najboljih ideja, originalnih istraživanja i kreativnosti koja potencijalno može doći s margine, nego uklopljenošću u već djelujuće mehanizme unaprijed određenih »konsekracijskih instanci« (*Konsekrationsinstanzen*) koje se definiraju kao

ključni akteri u polju, čime se pokazuje da je institucionalno trajanje jedan od glavnih elemenata izvrsnosti.

Drugi dio knjige posvećen je simboličkoj borbi za moć u akademskom polju, pri čemu se autor koristi tipičnim bourdieuovskim kategorijama kapitala (društvenoga, ekonomskog, kulturnog i simboličkoga) koje pridružuje institucijama. Ovo se poglavlje usmjerava na situaciju u Njemačkoj i podrobno propituje politiku financiranja te strukturu tijela koja o njoj odlučuju, kako bi pokazao diskrepancije između neutralne retorike izvrsnosti i utjecaja različitih društvenih faktora. Osobito je tu važan simbolički kapital, koji Münch opisuje kao mogućnost definiranja i određuje kroz broj stručnjaka koje neka institucija ima u tijelima odlučivanja. Taj je element ključan u kasnijoj analizi, gdje se pokazuje da najveću količinu sredstava ne dobivaju one institucije koje su znanstveno najproduktivnije u smislu objavljenih ili citiranih radova te patentata, nego one koje imaju najveći socijalni kapital. Ovaj je trend u Njemačkoj osobito izražen u društvenim znanostima pa tako i u sociologiji, gdje se samo tri od deset odsjeka koji su najfinanciraniji ubraja u one koji su najjači prema publiciranosti, dok je ostalih sedam prosječno ili ispodprosječno. Važnim se također pokazao i tradicijski ugled, kojim Münch djelomično definira društveni kapital institucija.

Zaključni dio upozorava na posljedice režima izvrsnosti, u kojem se neutralnom i racionalnom retorikom izvrsnosti prikrivaju iracionalni procesi kojima se ona ozbiljuje. Postojeću situaciju Münch opisuje kroz strukture kartela, monopola i oligarhije, pri čemu se oligarhija definira kao mezo- i mi-

strukturno ostvarenje makrostruktura kartela i monopola. Tu konstelaciju karakterizira strukturni konzervativizam, diferencijacija na središte i periferiju i elita koju ne definira neutralno određena izvrsnost i time uspješnost u polju, nego simbolički i socijalni kapital. Ovakvo stanje potkopava i njemačku uspješnost u međunarodnom znanstvenom kontekstu, jer ne potiče kreativnost, pluralizam i natjecanje.

Ovaj pesimističan, moglo bi se reći i ikonoklastičan, pogled na stanje u suvremenoj znanosti, čije temeljne pretpostavke Münch dovodi u pitanje ipak ne ostaje bez sugestija za daljnje djelovanje, odnosno poboljšanje kako bi inicijativa za izvrsnost doista »zaslužila svoje ime« (str. 403). On se zalaže upravo za slabljenje monopolističkih struktura i oligarhija na svim razinama, zastupajući snaženje manjih institucija i uvođenje mlađih znanstvenika (*junior faculty*) u akademski sustav, stimulaciju prema publiciranosti, a ne simboličkom kapitalu, evaluaciju rada i uspješnosti ne samo putem *impact factor*a i uspjeha u časopisima, nego i s obzirom na kvalitetu monografija itd.

Valja još dodati i da je knjiga iznimno bogato potkrijepljena statističkim podacima vezanim uz različite aspekte njemačke i međunarodne znanosti, što analizu čini dodatno uvjerljivom. No, njezina je najveća vrijednost upravo u demonstraciji razine refleksije koju jedna znanstvena zajednica može proizvesti u svrhu vlastite kritike, što može biti od velike koristi hrvatskoj sociologiji. S obzirom na s jedne strane sve veću volju da i ona sama raspravi svoj položaj, a s druge da to čini kroz metodološki i konceptualno rudimentarne pokazatelje, ili barem studije i priloge malog

opsega, Münchova bi knjiga mogla biti vrijedan pokazatelj kako se može promišljati samu sebe.

Sven Marčelić

*Odjel za sociologiju,
Sveučilište u Zadru*

Šime Pilić (ur.)

Obrazovanje u kontekstu tranzicije: prilozi sociologiji obrazovanja

Split: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak; Časopis Školski vjesnik, 2008, 344 str.

Zbornik *Obrazovanje u kontekstu tranzicije* sadržava petnaest radova, prethodno objavljenih u časopisima i zbornicima u Hrvatskoj, nastalih u razdoblju između 1991. i 2008. godine. Radovi su prije svega usmjereni na proučavanje obrazovanja u kontekstu hrvatskoga društva, ali pojedini prilozi uključuju svjetski i europski kontekst. Poseban naglasak je stavljen na distinkciju sustava obrazovanja u socijalizmu i danas te na same razvojne perspektive obrazovne prakse. Zbornik je podijeljen u četiri cjeline: »Teorijske perspektive obrazovanja«, »Obrazovne perspektive u europskom kontekstu«, »Promjene obrazovanja, modernizacija i sociologija« te »Obrazovanje, znanje, zapošljavanje i održivi razvoj: perspektive u Hrvatskoj«.

U prvoj tematskoj cjelini tri su priloga. »Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije« prilog je autora Nenada Fanuka u